

НЕКАТОРЫЯ ІНСТЫТУТЫ ГРАМАДЗЯНСКАГА ПРАВА Ў СТАТУЦЕ ВКЛ 1588 г.

Грамадзянскае права XVI ст., якое з'яўлялася адной з вядучых галін права, рэгламентавала наступныя грамадскія адносіны: абавязкавыя і рэчавыя правы; дагаворнае, шлюбна-сямейнае, спадчыннае, апякунскае права і інш. На пачатак XVI ст. грамадзянскія праваадносіны ў Вялікім княстве Літоўскім (ВКЛ) былі ўжо дастаткова развітымі, аднак вялікая частка правоў належала толькі шляхце. Улічваючы незадаволенасць сялян абмежаваннем сваіх правоў, у Статут былі ўключаны і іх правы і абавязкі. У дачыненні да грамадзянскіх праваадносін у Статуце асобна вылучаліся наступныя галіны: грамадзянскае права, спадчыннае права (атрыманне спадчыны па завяшчанню), шлюбна-сямейнае права, апякунскае права (разд. 7, 8, 5, 6 адпаведна). Такі падзел на галіны, як нам здаецца, вельмі прагрэсіўны. На жаль, гэтыя веды былі страчаны ў перыяд залежнасці ад Расійскай імперыі і ў савецкія часы.

Асабліва трэба звярнуць увагу на сёмы раздзел, які складаецца з артыкулаў, прысвечаных рэчаваму, спадчыннаму і дагаворнаму праву. Спадчыннае права ў той час мела вялікую значнасць, так як з яго дапамогай захоўваліся старыя або набываліся новыя маёнткі шляхтай. Калі раней перадача маёнткаў у спадчыну іншай асобе была абмежавана (Статут 1529 г. дазваляў перадаваць у спадчыну толькі 1/3 часткі маёнтка), то ўжо ў Статуце 1566 г. было замацавана права шляхты на поўнае распараджэнне сваімі маёнткамі. Гэтае палажэнне атрымала далейшае развіццё ў Статуце 1588 г., у якім рэгламентацыя распараджэння маёмасцю пастаўлена на першы план і ёй прысвечаны першы артыкул раздзела. У чацвёртым артыкуле быў замацаваны парадак абароны права ўласнай маёмасці, якое было апісана ў першым артыкуле. Ахова ажыццяўлялася праз так званае «правіла мёртвай рукі» (маёмасць па завяшчанні пераходзіла ва ўласнасць толькі пасля смерці таго, хто зрабіў завяшчанне). Калі ж гэта правіла парушалася, перадача маёмасці трэцяй асобе лічылася незаконнай, а завяшчальны ліст — несапраўдным. Гэтыя палажэнні дадаткова рэгламентаваліся арт. 6, дзе разбіраліся палажэнні чацвёртага артыкула, замацоўваліся «правіла мёртвай рукі другога парадку»: дазваленне перапісаць завяшчанне на іншую асобу ў тым выпадку, калі асоба, якой яно было прызначана, памёрла раней спадчынадаўца. У Статуце даволі падрабязна рэгламентавалася арэнда, аднак дазвалялася арэндаваць зямлю толькі шляхце і свабодным сялянам. Правы арандатараў былі адлюстраваны ў некалькіх артыкулах (арт. 8, 22 і інш). Так шляхцічу забаранялася патрабаваць высялення арандатара раней тэрміну, які быў указаны ў дамоўе. Калі ж дагавор парушаўся, уладальнік маёнтка павінен быў вы-

плаціць штраф, як за гвалт. Неабходна звярнуць увагу, што калі прадаваўся маёнтак, той, хто яго купляў, разам з ім купляў і абавязкі яго папярэдніка, калі новы ўладальнік паміраў, то яго рухомая або нерухомая маёмасць апісвалася (арт. 10). Неабходна заўважыць, што гэта быў вельмі спрэчны артыкул, так як, з аднаго боку, па старажытных традыцыях, любая маёмасць набывалася з усімі прыдаткамі, у тым ліку і з абавязкамі, а з другога — на падставе прынцыпу справядлівасці лагічным было наступнае: калі чалавек купляў маёнтак і не ведаў пра абавязкі, то іх павінен быў аплаціць папярэдні ўладальнік. На невялікія рэчы (маёмасць таней за дзве коп грошаў) маглі выдавацца княжацкія лісты. Адносіны, звязаныя з купляй-продажам рухомай маёмасці, у тым ліку жывёламі, рэгламентаваліся арт. 28, разд. 7. Таксама існавала пакіданне рухомай маёмасці ў валоданні іншага чалавека на пэўны перыяд часу наўзамен адначасовага атрымання грашовай сумы, што ўяўляла сабой своеасаблівае падабенства закладу рухомай маёмасці. На прыкладзе гэтага артыкула добра відаць, што залогавыя адносіны знаходзіліся на вельмі высокім узроўні, гэта дабрэатворна спрыяла развіццю гандлю і прыватнага «бізнесу».

Такім чынам, можна зрабіць выснову, што асноўным інстытутам грамадзянскага права, безумоўна, было рэчавае права, асабліва права на нерухомасць. Вырашэнне у ВКЛ спрэчак, якія тычыліся маёнткаў, для свайго часу было на вельмі высокім узроўні.

*В.И. Николайчик, В.А. Полуносок
БГЭУ (Минск)*

О РОЛИ РЕЛИГИИ В ФОРМИРОВАНИИ ОСОБОЙ ПРАВОВОЙ МЕНТАЛЬНОСТИ РУССКОГО НАРОДА

В российской научной, публицистической, художественной литературе достаточно давно утвердилось мнение о существовании у русского народа особой политико-правовой ментальности, отличающей его от народов других стран. Набор особых национальных черт русских людей, выделяемых разными авторами, сводится в основном к православию, народности, ориентированности на правду, справедливости, стойкому нежеланию формального исполнения права и некоторым другим. Большинство авторов увязывают данные особенности России с религиозно-духовным бытием русского народа, для которого, по их мнению, правда есть высшая ценность.

Соответственно существенная характеристика российской правовой традиции состоит в том, что право в России никогда не понималось как высшая универсальная ценность. По этому критерию отечественная правовая традиция весьма контрастно отличается от правовой традиции Запада. Своеобразие российской традиции обусловлено глубоки-